

Kerényi József

„Úgy kell építeni, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébresszünk az emberekben a múlt iránt”

– Pályám során sok interjút adtam már Kecskemétről, de az emberekről elég keveset beszéltem, legfeljebb megemlítettem őket. Így most az emberekről kívánok beszélni, meg a házakról, azok legalább nem hazudnak. Nem részletezve azt az építészeti utat, amit végigjártam, azt tudom elmondani, hogy amit a házaktól tanultam Kecskeméten, az tulajdonképpen egyetlenegy mondatban összefoglalható: úgy kell építeni, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébresszünk az emberekben a múlt iránt. Vagyis őrizzük meg, ne dózeroljuk el, hanem inkább védjük meg az öreg, jól hasznosítható házakat, hiszen ezek elődeink látható történelmét is hordozzák. A felesleges bontás ebben az esetben nemcsak bánatot, de történelmünk meghamisítását is jelenti. Gondolj arra, hogyan nézne ki a város, ha eltűnt volna adott esetben a Zsinagóga tornya, vagy ami a legfontosabb kecskeméti műemlék és érték, véleményem szerint, a főteret kicövekelő templomtornyok együttese. Ha ezekből akár a zsidótemplom tornya, akár a református templom tornya, akár bármelyik templomtorny eltűnik vagy elpusztul – tulajdonképpen ezek a város demokratizmusát hirdetik –, ez a fontos érték és üzenet csorbul, ez válik hamissá. Azt hiszem, ez így teljesen érthető.

– *A város lelke halna meg.*

– Amikor viszont újat építünk, a cél az, hogy a ház újra a környezetére legyen jellemző, miközben korszerű legyen. Felejtjük el a Jancsi és Juliska házakat éppen úgy, mint a jellegtelen betonkockákat. Ezért állítom, hogy az építészet története, ha teljes körűen értelmezem, a rehabilitáció története. Érdekes az, hogy amikor elkezdtem a hatvanas évek közepén foglalkozni az építészettel, nem tudtam, hogy amit csinálok, azt később rehabilitációnak fogják nevezni.

Dr. Kerényi József (1939) Kossuth-díjas építész, a Budapesti Műszaki Egyetem professzor emeritusa, az építészdoktori iskola vezetője. 1964 és 1984 között Kecskeméten élt, a BÁCSTERV tervezője, majd megyei főépítész volt. Számos kecskeméti kulturális intézmény kialakítása és tervezése kötődik a nevéhez, egyebek mellett a zsinagóga, a Kodály Intézet, a Naiv Művészek Múzeuma, a Kerámia Stúdió, a Rajzfilmstúdió épületeinek átalakítása, tervezési munkálatai. A megye számos településén vannak még fontos munkái, így a Bugaci csárda és a Pásztormúzeum épülete.

– A Wekerle-telepnek¹, ahol felnőttnél, volt szerepe abban, hogy így kezdte el gondolkodni az építészetéről?

– Persze, természetesen, egyértelműen. A magas tetős házak és a sok fa egy életre meghatároztak. Mert az embert meghatározza a környezete. Kevesen tudják, de ezzel az elvvel, módszerrel, itt Kecskeméten jó évtizeddel megelőztük a világot, a gazdag Nyugatot. Mi ezt a hatvanas években kezdtük el, Európában pedig csak a hetvenes évek második felében kezdték el megbecsülni az öreg házakat.

– Kecskemét mennyire előrelátó volt, vagy ezek kényszerek voltak? Azért gondolkodtatok így, mert nem volt pénz új épületekre?

– Az ötlet a szegénységből született. Abban az időszakban, a hatvanas években új építésre nagyon kevés pénz jutott. Akkortájt egész Bács-Kiskun megye kevesebb lakást kapott, mint egy politikailag kiemelt szocialista iparváros, például Salgótarján. Az ország legnagyobb megyéje voltunk, hogy érzékeltessem a helyzetet.

– Valószínűleg a megye mezőgazdasági jellege miatt nem voltunk kiemelt célpont.

– A korszellem egy korral együtt eltűnik, visszavonhatatlanul. Csak megpróbáljuk megidézni, mint például most, ebben a beszélgetésben. Miközben az új építésére szigorú költségkeret volt, amit politikai és egyéb szempontok alapján osztottak szét, az úgynevezett felújításra szolgáló pénzüsszegeket soha nem költötte el senki. És ebből a keretből kezdődött el az egész. De azért nem csak a szegénység, a pénztelenség miatt vágtunk bele a rehabilitációba. Tulajdonképpen Kecskeméten jöttem rá, hogy ugyanilyen fontos az ember. Legyen az politikai vezető, vagy egy városlakó, az emberekkel kell valamilyen kapcsolatot kialakítani. Lehetőség szerint úgy, hogy annak aztán végül mindenki örüljön. Egy ilyen beszélgetésnek talán az is lehet a tanulsága, hogy ez miként is kezdődött. Az első ilyen munka a hatvanas években adódott: a Fehér doktor tanyájából kellett kialakítani az úgynevezett Bugaci csárdát. Az előzménye egy országos tervpályázat volt. Idegenforgalmi pályázati ötleteket vártak. Én Reile Gézáné ösztökélésére indultam el, és nyertem is. Nem volt itt akkor idegenforgalom, és Reile Gézáné érdeme döntő abban, hogy a világháború előtti, akkor nemzetközi hírvű Bugac-pusztai idegenforgalmat újjá akarta éleszteni. Ő akkor az Idegenforgalmi Hivatal vezetője volt. Ezzel a munkával, a Bugaci csárdával indult el a rehabilitáció. Később ez egészült ki a Páztormúzeummal. És itt már megint lehet látni, hogy a Fehér doktor tanyájából kialakított Bugaci csárda képviselte a régit, a Páztormúzeum pedig már vadonatúj, vasbeton szerkezetű épület volt. Így teljes az építészet, hogy a régi és az új szimbiózisban él.

– 1963-ban végeztél a Műszaki Egyetemen, és 1964-ben jöttél Kecskemétre. Pályázat volt, vagy valakinek a kérésére, hívására jöttél?

– Ez megint egy önálló történet lehetne. A lényeg az, hogy az egyik kolléga, Gedei Árpai fölkeresett az akkori BÁCSTERV-től, sajnos már nem él. Kért néhány tanszéktől javaslatot, és megkeresett, hogy jöjjenek Kecskemétre dolgozni. Nekem ott senkim és semmim nem volt, de fogtam magam, lementem, megnéztem Kecskemétet. Poros volt, hideg volt, barátságtalan volt. Épp akkor bontották a Városháza mögötti laktanyaépületet, ami műemlék volt. Először körbeépítették a tűzoltósággal, majd utána elbontották

1 Wekerle-telep: Kertvárosi jellegű munkás- és tisztviselőtelep Kispessten, amelyet 1908-ban Wekerle Sándor miniszterelnök kezdeményezett, hogy egyszerű, de élhető lakásokat juttasson új városépítési koncepciója keretében az állami alkalmazottak családjai, illetve az állami és egyéb üzemek dolgozói számára, bérleti konstrukcióban.

ezt a házat, és maradt egy lyuk. Utóbb én terveztem oda a szolgáltatóházat, ami megint egy új épület volt.

Az első nagy csata a Zsinagóga átépítése kapcsán volt. A Zsinagógára nem volt nekem megbízásom. Buda Gáborné, a MTESZ, a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének vezetője szerette volna, ha bent, a városközpontban kap helyet a szervezet.

Amint mondtam, a házra nem volt akkor semmi hivatalos megbízásom, csak megke-
restem ezt a hölgyet. Vagy ő keresett meg engem, már nem emlékszem pontosan, mert hallotta, hogy többször bejártam, fölmértem az épületet. Ez szórakozás volt. Tudod, abban az időben mindenki pici pénzt keresett, demokratikus szegénység volt, viszont a munkát, azt nem tudták elvenni, legföljebb a jó elképzeléseket sem valósították meg. Körülbelül tíz javaslat közül kettő, ha megvalósult – ez a korszerűsített gőzgép hatá-
foka. A zsinagóga esetében eljutottunk a döntésig, elkezdődött ez az építkezés. Nagyon furcsa módon sokan mellé álltak. És tényleg úgy nézett ki, hogy végre sikerül valami meglepőt csinálni egy öreg házból.

– *Valóban elég formabontó volt, amit a Zsinagógával tettél!*

– Teljesen. At kellett építeni a belső terét, de egyébként még azt is úgy csináltuk meg, hogy bármikor kibontható legyen a jelenlegi szerkezet, ha valaki megint megvásárolná, mert ezt a zsidó hitközség akkor eladta. Két acéltartóval kiváltottuk a padlástertet. Én ebben a házban két emberre emlékszem, és emlékezni is fogok mindig, szeretettel. A bejárat mellett vannak ilyen fogrovatos díszítések, az ajtót osztó oszlopoknak pedig szép gipszfejezete volt. Valakik véletlenül levertek néhány ilyen fogrovatot – az épüle-
tet raktárnak használták –, meg leütötték az egyik oszlopfő tetejét. És akkor, az akkori szemléletnek megfelelően nem tudta ezeket a hibákat kijavítani senki. Nem volt fehér-
munka, még az ácsokat is műanyagpadló-ragasztónak képezték át. Az a szemlélet volt az általános, hogy verjük le az egészet, és majd szépen levakoljuk. Volt ott egy ipari tanuló gyerek. Vakolást tanultak, gyakoroltak az épületben. Elém állt, hogy ő megpró-
bálja helyreállítani a hibát. És ez az ipari tanuló – később aztán az építési hatóságnál is dolgozott, egy fiatal legényember – vette a fándlit, a kőműveskanalat, és a fándliból, amivel a habarcsot terítik szét a téglafalakon, szépen megcsinálta a fogrovatot, meg az oszlopfőt is. Kicsit bugyuta az oszlopfő, de én még külön örülök is ennek.

A Zsinagógában, a bejáratnál szemben van az a nagy márványfal. Ott volt egy lezá-
ró, finom tagozat. Egyszer, amikor megyek ki az építkezésre, látom, hogy elbontják az állványokat, és nincs fönt a tagozat. Kértem ott a helyszínen kint lévő fő-építésvezetőt, hogy hol van a tagozat? Azt mondja, sajnos nem gyártották le a kőfaragó vállalatnál. Nagyon sajnáltam, és akkor jött a művezető, Madarász úr, remek öreg szakember, és azt mondta: mérnök úr, jöjjön csak, és ott, a ruhatárnál húzza szét azt a függönyt! Elhúztam a ponyvát, és ott volt a földre letéve a leszállított kő, a tagozat teljes anyaga. Egyszerűbb volt letagadni, mint dolgozni vele, meg biztos, a határidő is szorította őket.

– *Furcsa kor volt, kétségkívül.*

– Ezért mondom, hogy a szépségek mellett ott tanultam meg az állandó betartást is. Volt, hogy a város tartott be a megyének, volt, hogy a megye a városnak. Én mindig azt kértem, hogy nekem nem kell, hogy segítsenek, de legalább ne tartsanak be! Szóval ez volt az a két ember, az ipari tanuló és Madarász úr, akik kellettnek ahhoz, hogy úgy valósuljon meg a zsinagóga újjáépítése, hogy ma is vállalható legyen. Aztán a mai napig nagy szeretettel emlékezem Dörner Henrikre. Ő sincs már közöttünk.

– *Ő volt a Bácsép, majd a Dutép vezérigazgatója.*

– Igen, vezérigazgató volt, és a megyei pártbizottság tagja. Korábban adott egy olyan véleményt, hogy a MTESZ-székházat építsék föl valahol kinn a pokolban, a város határában, mert ha ez új épület lesz, akkor ott tudnak építeni korlátok nélkül. Ekkorra én már kész voltam a tervvel, ott volt a kész dokumentáció, fölhívtam ezt a nagyhatalmú embert. Bemutatkoztam, hogy ki vagyok, kértem, hogy fogadjon engem. Azt kérdezte: minek? Mondom, hozok egy tervdokumentációt, szeretném megmutatni önnek. Azt mondja, jó, van egy negyedórája. Bementem, ebből egy háromórás beszélgetés lett. Kiderült, hogy ez az ember is, miközben az építőiparban dolgozik, szereti a művészeteket. A háromórás beszélgetés során mellém állt, sikerült meggyőzőnöm, hogy igenis meg kell itt, ezen a helyen tartani a zsinagóga épületét, benne a MTESZ-szel. És képes volt arra, hogy a pártbizottságon is visszavonja a korábbi állásfoglalását, és kiálljon az én tervem mellett.

– *Pedig erre nem sokan voltak képesek.*

– Na igen! Nézzük a következő épületet, a Kodály Intézetet. A Kodály Intézet nem volna Kecskeméten, ha Gajdócsi István nem csábítja le Kodályné Sárrikát², és nem győzi meg arról, hogy a Kodály Intézet Budapesten a százegynéhány intézmény közül a százakárhányadik volna, Kecskeméten, a szülőhelyen viszont feltehetően a város egyik legértékesebb, ha nem a legértékesebb szellemi műhelye lesz. Gajdócsi még a régi megyei tanács épületében fogadta Sárrikát. Én vidéken voltam, Felsőszentivánon egy gyermekotthont építettünk. Onnan rendelt föl, kocsit küldött értem. Nem tudtam, hogy mit akarnak. A szobában ott ült Sárrika, meg ott volt az István, és elmondták, hogy miről lenne szó. Kérdeztem őket, hogy van-e már valami elképzelés a helyszínről. Volt, a borforgalmi vállalat egykori irodája a Kéttemplom közben. Az akkor már üresen állt, kiköltöztek belőle.

– *Meg talán nyomda is volt ott, ugye? Az egy beépített utca volt.*

– Igen, le volt zárva vaskapuval. Kérdezte a Sárrika, hogy mikor tudok én mutatni valamit? Mondtam neki, hogy holnap reggelre. És tényleg, másnap délelőtt bementem, és a koncepcióvázlatot nagy örömmel elfogadta.

– *Képes voltál ilyen rövid idő alatt átlátni a kolostor szerkezetét? Gondolom, javarészt el volt falazva.*

– Igen, azért mondom, hogy ez egy fantasztikus történet. Most nem akarok belemenni a feltárásokba, legyen elég annyi, hogy egyszerűen nem engedték kibontani a műemlékesek. Minden fórumon elutasítottak, végül Gajdócsi kérte meg a műemlékesek igazgatóját, hogy még egy tervtanácscon bemutathassam a tervet. És szerencsére egy modellt is vittem magammal. Tudod, ez egy ilyen kis ragadvány épület volt. Azt kellett elbontani, és akkor utána ott volt a modell. És akkor a Dercsényi³, ő is az egyik nagy ember volt, ő sem él már, egyszerűen megnézte, aztán ránézett jelentőségteljesen az ellenzőre. Nem szólt semmit, az akadémikus pedig elvörösödött, fogta, levette a kiskockát és zsebre tette. Ezzel vége volt a tervtárgyalásnak, lehetett építkezni. Ha nincs Gajdócsi, nem valószínű, hogy megkaphattuk volna az engedélyt. Ugyanez volt a Kerámia Stúdiónál,

2 Kodályné Péczely Sarolta (1940) énekművész, Kodály Zoltán zeneszerző második felesége.

3 Dr. Dercsényi Dezső (1910–1987) Kossuth- és Herder-díjas művészettörténész, akadémiai doktor, a Műemléki Felügyelőség munkatársa.

amikor Gajdócsiék – akkor a Románnyal együtt dolgoztak – segítettek, hogy a Probstner Jancsi kapja meg az ipari háttérrel a finomkerámia-ipari művektől. Ennek folytatása volt a szobrász műteremház. Mező Mihály volt akkor a városnál az elnökhelyettes, aki ezt a területet, mint őskeckeméti, javasolta akkor műteremháznak. A szobrász műteremházból aztán kialakult ez a mai, tényleg világhírű keckeméti stúdióegyüttes.

- *Az új épületet is, meg a Pálffy-féle szobrászműtermet is Te tervezted?*
- Igen.

– *Mi volt akkor az új épületek helyén? Úgy tűnik, hogy azok nem felújításból születtek, hanem vadonatújban épültek.*

– Nem, semmi nem volt, amit meg lehetett volna menteni, amit érdemes lett volna rehabilitálni. Melléképületek voltak csak. Viszont az udvaron belül a másik, a használható nagy épületet, azt már egy az egyben megőriztük. És itt is mondom, az új meg a régi együtt él a mai napig. De ahogy itt a Probstner Jancsi szerepét említettem, ugyanúgy kell beszélnem arról, hogy megint csak Gajdócsi volt az, aki a Mikulás Feri által menedzselte Rajzfilmstúdióra a megye keretéből pénzt adott. A volt Miron-villához építettem hozzá az új szárnyat. Ha esetleg arra jársz, nézd meg azt a környezetet! Kérdezted az előbb, hogy állok Wekerle-teleppel. A ház szeretetét onnan hoztam. Volt ott egy fa, kicsit megdőlt, pont az új kerítés vonalába esett. Nézd meg, a mai napig ott él az a fa, mert egyszerűen kikerülte a kerítés. Mára egészen megdőlt már, de gyönyörű, erős fa.

– *És hihetetlen jól harmonizál egymással a Miron-villa meg az új épületek, és a villa valóban a szíve ennek az egész komplexumnak. Ahhoz volt közöd, amikor Mikulásék 1971-ben a megyeháza mögé, a mai Gyógyszerészettörténeti Múzeumba költöztek? Ahhoz az épülethez hozzá kellett nyúlni?*

– Ahhoz nem kellett hozzányúlni, annyira nem, hogy amikor beszakadt a mennyezet, akkor költöztek tovább. Ami még érdekes történet, az a Naiv Művészek Múzeuma. Az is egyértelműen a Románynak köszönhető, aki akkor megszerezte Moldován Domokos gyűjteményét. Az is egy fantasztikus fogás volt!

– *Komáromi Attila elmesélte nekem, hogy ti átmásztatok valami kerítésen, hogy megnézzétek a Bánó-házat, merthogy talán azt is bontásra ítélték, vagy más célra szánták.*

– Igen, ott is kemény küzdelem volt. Mindig azt mondom, amikor így visszaemlékszem, hogy véres hétköznapi és gyönyörű évek voltak ezek. Visszatekintve, ha valami megvalósul, az mindig csodálatos dolog. De például hogyan született a Játékház? Megjelent egyszer a Bánszky Pali meg a Komáromi Attila nálam, hogy igyunk meg egy sört a Technika Házában. Azt kérték tőlem, hogy keressek telket, mert Bánszky Pali népi játékoknak keres helyet. Akkor ugrott be nekem, hogy nem kell keresnünk, itt van az óvoda, itt van a Naiv Művészek Múzeuma, a kettő között pont ott a helye a Játékháznak. De addig beszéltünk, míg az tényleg játékház lett, hogy az emeletre került a múzeumi rész, alul meg kialakítottuk a gyerekek foglalkoztatóját.

- *Erre láttatok példát valahol a világban, vagy teljesen eredeti ötlet?*

– Pédát se láttunk, meg pénze, megbízása sem volt senkinek. Komáromi Attila mondta, hogy jön a Hanga Mária⁴ Kecskemétre, ő akkor a minisztériumban dolgozott.

⁴ Hanga Mária (1939) tanár, közoktatási vezető. 1972-től az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának politikai munkatársa lett, közoktatás-politikai kérdésekkel foglalkozott,

Erre az alkalomra csináltam egy kis vázlatot, még emlékszem, a laikusok fölkapták a fejüket, még lila égboltot is rajzoltam, ami kiemelte azt a kis házikót. És tényleg az volt, hogy valahogy becsempészte Attila erre a miniszterhelyettesi látogatásra ezt a kis vázlatot. Hanga Mária tett egy olyan kijelentést, hogy ez nem az ő asztala – ő akkor nem az oktatási miniszter helyettese volt –, hanem a kulturális miniszteré, Pozsgay Imréné. Ha Pozsgay ad egymilliót, ő is ad egymilliót. Már úgy mentünk Pozsgayhoz, hogy találtunk egymilliót, most már legyen szíves adjon ő is egyet. Így történt, hogy megérkezett, pont egy tervidőszak végén, a hetvenes évek végén, kétmillió a megyébe, és senki nem tudta, hogy mit csináljanak vele. Vita alakult ki a megye és a város között, és akkor Benkó Zoli, aki egy kibírhatatlan modorú, de remek ember volt, azt mondta, ne vitatkozzatok, én megépítem az egészet. És abban az időben egy iskolai tanterem árából megépült a játékház.

- *Ha jól gondolom, Benkónak a Kodály Intézet kivitelezésében is volt szerepe.*
- Igen, és a Kerámia Stúdió felépítésében is ő jeleskedett.

– *Önmagában, ha csak ezt a három munkádat néznénk, is volna okod az elégedettségre. De emlegetted korábban a kecskeméti tornyokat meg a főteret.*

– Én vettem észre először, hogy milyen különleges. Valahol az Új Tükörben volt egy nagy interjú, és abban beszéltem erről. A Zsinagógában voltam, az építkezéseket ellenőriztem. Szembe sütött a nap, ott volt előttem a Nagytemplom, körülnéztem, még az evangélikusok templomának a tornyát is láttam, ami kicsit beljebb volt, aztán balra ott volt a Barátok temploma, a református templom, mondom atyáé, hát itt minden torony él!

- *A komplett ökumené ott van a téren.*
- Igen, nézd csak meg, az értékek sokszor szinte kiverik a szemünket!

– *Csak nem tűnnek föl.*

– Éppen csak nem vesszük észre őket. És most itt álljunk meg egy pillanatra. Az igazság az, hogy ezt a beszélgetést is és a korábbi beszélgetéseket is mindig olyankor vállalom, amikor van valami aktuális mondanivalóm is. Amikor itt a múltból beszélünk, nekem meggyőződéseim, és ezt mindjárt igazolni is fogom, hogy a jelen problémáinál is lehet a rehabilitáció módszerét alkalmazni. A rehabilitáció nemcsak építkezést jelent, hanem szellemi rehabilitációt is, hogy legyen együtt a fejekben a múlt, a jelen, de lehetőség szerint a jövő is. Most a konkrétumok: az egyik, amiről csak hallottam, a Kiszsinagóga ügye. Nagyon felháborított. Biztosan tudod, Boros Paliék⁵ nagyon szépen megcsinálták, abba költözött a Magyar Fotográfiai Múzeum gyűjteménye. A közelmúltban Budapesten született egy nagy terv, hogy a Felvonulási téren épül egy óriási, új kiállítási épület, tulajdonképpen egy teljes múzeumi negyed, és odaviszik Kecskemétről ezt a fotóanyagot. Jó, vigyék el a teljes anyagot, de én ilyenkor már mindig előre gondolkodom, hogy mit lehet majd az épülettel kezdeni. Ha valóban elviszik a Fotómúzeumot, a Kiszsinagógának olyan helyé kell válnia, amely akár Bécsből is vonzani tud embereket, pláne, ha még minimális reklámja is volna! Két kivételes ember született itt az Alföldön,

később osztályvezető-helyettes volt. 1975–1983 között a művelődési miniszter helyettese,

5 Boros Pál (1955) Ybl-díjas és Pro Architektúra-díjas építész, 1979-től kezdve él Kecskeméten. Kezdetben a BÁCSTERV, majd az ÉPÍTÉSZMŰHELY Kft építész-tervezője.

Bács megyében. Bácsborsódon Moholy-Nagy László⁶, akinek a fényképhez is van köze. Én tehát ezt egy Moholy-Nagy Fotó Múzeumnak nevezném el. A Magyar Fotográfiai Múzeum legyen Budapesté, de ez csak Kecskemété legyen. Ide még el tudom képzelni – igaz, hogy ő Vásárhelyi – a másik nagy fotóművészt, Lucien Hervé-t.⁷ Nem kecskeméti, nem is a megyéből származik, de ő is alföldi. Ezt a két alföldi embert kellene helyzetbe hozni, ha már elmegy a Fotómúzeum. Nem siránkozni meg sajnálkozni kell, hanem tessék egy még jobbat kitalálni helyette! Érted mit akarok?

A városépítés – erről felejtkeznek el mindenki – egy állandó, szellemi-vitázó folyamat. Nincs olyan, hogy határidőhöz köthető, hogy ma van, holnap nincs, állandóan folyik, ha akarjuk, ha pedig nem akarjuk, akkor nem. Nagyon is elképzelhető, hogy a Kiszsinagóga egy kis beruházással európai vonzású hely lehetne. Úgy látom, hogy Kecskemét a mai napig sem él a lehetőségei nagy részével.

– *Hadd osszak meg veled egy információt! A Fotómúzeum lehetséges költözéséről volt módomban Baki Péter igazgatóval beszélni. Azt mondta, hogy valóban szoba került egy nagy kiállítóhely kialakítása a fővárosban, de a Magyar Fotográfiai Múzeum központja Kecskeméten marad, a kecskemétié ugyanúgy látnak majd kiállításokat a Kiszsinagógában, mint eddig, gyakorlatilag nem fogják érzékelni a változást.*

– Bonyolultabb ennél a kérdés. Tudod, bosszant, amikor milliárdokról beszélünk, és közben tudjuk, hogy miként is állunk gazdaságilag. Nem akarok belemenni a Nemzeti Galéria kiköltöztetésébe, a kormányzati negyed várban való elhelyezésébe. Ebben a tervezett múzeumi negyedben ott volna például Budapesten az Építészeti Múzeum is. Ez egy etetés az építésznek! Építészeti Múzeum? Senki nem gondolt arra, hogy mögötte ott van a Vajdahunyad vára?⁸ Az maga az építészeti korok és stílusok sűrítménye! Ilyen a világon nincs még egy! Egyetlenegy épület kellene, a földszint alatt, egy modern kiállítási tér, és a világon nem volna ilyen építészeti múzeum! Csak egyetlenegy kiegészítő rész kellene, de nincs pénz.

– *Ott a francia példa, valóban le lehetne vinni a föld alá, még ha nem is építünk fölé üvegpiramist.*

– Persze, fantasztikus tervpályázat lehetne! Az építészet ott kezdődik, hogy vízióm legyen arról, mit akarok az embereknek adni, még akkor is, ha nincs ház. Még mindig folytatom a rehabilitáció gondolatmenetét: a Vajdahunyad várával már adva van egy érték, ezt kellene egyetlenegy épülettel kiegészíteni.

El kell mondanom, hogy jobbnál jobb kollégákkal találkoztam Kecskeméten. Ott volt, akitől én sokat tanultam, egy régi vágású technikus kollégám, Kis János. Fantasztikus ember volt. Vagy ott van Letanóczki Gyula, az ország egyik legjobb statikusa, tudod! Vagy a belsőépítész kollégám, az iparművész Udvardi Lajos! Tudod, ezek mindegyike nehéz eset, ugyanakkor mindegyik egészen kiváló ember!

6 Moholy-Nagy László (1896–1946) magyar fotográfus, konstruktivista festő, ipari formatervező, a Bauhaus iskola kiemelkedő tanára, a kísérleti filmek egyik magyar úttörője.

7 Lucien Hervé (Elkán László) (1910–2007) magyar származású francia fotóművész, Hódmezővásárhelyen született

8 Vajdahunyad vára: hivatalos nevén *Történelmi Épületcsoport* Alpár Ignác építész által alkotott épületeryűttes a budapesti Városligetben.

Még valamit szeretnék elmondani, ami valahogy a jelenlegi világra is érvényes. A rehabilitáció módszertanért nemcsak a Nemzetközi Építész Szövetség díját⁹ kaptam meg 1985-ben, amit Párizsban ítéltek oda, de 2002-ben Kossuth-díjat is kaptam. Arra gondoltam, hogy csak ebben a pillanatban kaphatom meg, mert a régi rend már nem működik, az új rend még nem működik. Vidám voltam a díjátadó napjának estéjén. Volt egy szokásos fogadás, a tévések interjúkat csináltak. Az engem kérdező riporternek azt mondtam, hogy a Kossuth-díjban, amit én kaptam meg, nagyon sok élő és halott ember munkája is benne van. Erre visszahőkölt a riporter, és megkérdezte, ki halt meg. Azt feleltem, hogy egy másik rendszer, egy másik korszak nagy formátumú embere, Gajdócsi István, aki nélkül nagyon sok minden nem született volna meg. A riporter és a tévé becsületére legyen mondva, ez a beszélgetés még aznap este, azon a március 15-i napon elhangzott.

– *Vágatlanul?*

– Vágatlanul. Kaptam is érte az egyik ismerősömtől, megkérdezte: Jóska, te részeg voltál? Mondom miért? Hogy ebben a világban Gajdócsit dicséred! Elküldtem a fenébe! Ugyanakkor viszont az egyik kollégájától nagyon szép levelet kaptam, hogy igen, itt volt az ideje, hogy valaki a nyilvánosság előtt ki merje mondani: nagyszerű, értékes ember volt. Ehhez csak annyit teszek hozzá, abszolút nem érdekel, hogy ki kicsoda, micsoda, milyen politikai beállítottságú, egyszerűen azt nézem, hogy mit csinál. Legyen az Gajdócsi, vagy adott esetben az a fiatalember, aki a fogrovatokat csinálta a Zsinagógánál.

– *Gajdócsinak az volt a híre, hogy nagytermészetű, szangvinikus ember volt. Voltak-e konfliktusaitok, vagy könnyű volt vele kapcsolatot tartani?*

– Az elején könnyű dolgom volt, utána egyre nehezebb. Amikor megkerestem őt, tudta, hogy akkor neki is dolgoznia kell. Ha találkozni akartam vele, egy időben kiültem a Nagytemplom elé a kőpadra, mert tudtam, hogy ott megy el mindennap gyalog a munkahelyére, el tudtam kíséreni, és a legfontosabb felvetéseket el tudtam mondani neki addig, amíg a megyei tanács bejáratáig eljutottunk. El tudtam mondani azt, hogy mire akarom rávenni őt. Egy idő után más útvonalon járt be, akkor beültem az előcsarnokba. Azt tudom mondani, meg is értem, hogy néha megpróbált elkerülni, az a szerkezet fölfalta őt is. És a végén, amikor találkoztunk, láttam rajta, hogy már fárasztom. De én ezt tökéletesen megértem. Egyébként a mai politikusoknak egy üzenetét át tudom adni. Egyszer, amikor valahol, egy épületátadás után együtt ebédeltünk, megkérdeztem tőle, miért van az, hogy abban az időben mindössze két megyei elnök volt országszerte híres. Gajdócsi volt az egyik, a másik a szombathelyi elnök.

– *Bors Zoltán volt a neve, ha jól emlékszem.*

– Igen, ő az, aki szintén építkezett! Kérdeztem az Istvánt: Mondd, Te miért lögsz ki a sorból, miért az olyan építkezéseket pártolod, mint a Kodály Intézet? Azt mondja: nézd, ez hozza a legtöbbet a politikusnak. Ha én az ipart, a mezőgazdaságot vagy az oktatást akarom jobbítani úgy, hogy az észrevehető is legyen, arra számolatlanul költhetem a milliárdokat. De valószínű, hogy semmit sem érnék vele. A legkisebb befektetés, hogy a környezetünkben, ahol nap mint nap járnak az emberek, építsünk szép és hasznos épületeket. Ez a legjobb politika, általában vissza is igazolják az emberek. Ma is érvényes,

⁹ A Nemzetközi Építész Szövetség díja a Sir Robert Matthew diploma.

amit Gajdócsi valamikor a hetvenes években mondott. Aztán gondolj Mitterrandra, Párizs építésére! De ma már nem lehet polgármester Amerikában sem az, aki a belvárosban nem épít a regnálása idején valami jelentős dolgot a környezetében. És látjuk, hogy néhány politikus esetében ezt jó lett volna elkerülni. Riasztó gegekkel állnak elő még értelmes emberek is, ami borzasztó egy város esetében.

– *Gajdócsi nevét sokszor emlegetted, Romány nevét egyszer-kétszer. Te 1964-ben jöttél Kecskemétre, Gajdócsi 1972-ben, a repülőgép-katasztrófa után lett tanácselnök. Erdősi Józseffel, Dallos Ferencsel, a korábbi elnökkel kapcsolatban vannak-e ilyen típusú emlékeid?*

– Nem emlékszem rájuk.

– *Reile Gézára¹⁰ emlékszel?*

– Igen, ő az a Reile Géza, aki a városi tanács elnöke volt. Az ő időszakáról nem beszéltem, lehet, hogy igaztalanul. 1964-ben jöttem, és az előző korszak volt a Reile-korszak. Amikor pénzt tudott szerezni Kecskemétnek, egy kiváló építész hozott a városba, Janáky Istvánt.¹¹ '61-'62 táján a Népszabadságban egész oldalas cikk jelent meg, akkor épült az Aranyhomok Szálloda, a piac, a Műkert, a fedett uszoda. Reile Gézáé is egy jelentős időszak volt. Gajdócsi korszaka talán összetettebb, már nem jutott annyi pénz Kecskemétre. De amit a maga korában, a hatvanas évek elején Reile Géza csinált Kecskeméttel, az megalapozó munka volt. A kiteljesedés viszont, hitem szerint, ezeknek az öreg épületeknek a megmentésével következett be. Elmondtam, hogy ez milyen tanulság volt. Megismétlem, amit korábban mondtam Neked: sokkal több a lehetőség Kecskemétben, mint amit használ vagy kihasznál a város, nekem ez a meggyőződésem. És igyekszem nem beleszólni abba, ami történik. Biztosan tudsz róla, a tanítványaimmal, az építőművészeti doktori iskola doktoranduszaival jártam a városban. A fiatalok a városközpont átalakításáról tényleg olyan munkát tettek le az asztalra, amiből – hogyha komolyan vennék őket a főépítési hivatalban meg a döntéshozó testületekben – nagyon sokat tudna hasznosítani Kecskemét.

– *Úgy tudom, hogy erre vannak törekvések, szélesebb nyilvánosságot is kaptak a legsikeresebb koncepcióvázlatok.*

– Ez egyszerűen csak szándék kérdése. A Gajdócsi nem csak egyszerűen okos volt, megvolt benne szándék az építésre, a fejlesztésre.

Tudod, a 20. század építészetéről az jut eszembe, hogy Kecskeméten is újra kellene szólni a beszélő köntöst. A 21. századra pedig még egy 20. század végi viccem van az építészetéről: ha akarod, figyelmeztető jel. Három részeg ember bukdácsol a vasúti síneken. Az egyik, ahogy mászik egyik talpfáról a másikra, megszólal: milyen idióta volt ez az építész, hogy ilyen távol rakta egymástól a lépcsőfokokat! Megszólal a másik, aki a sínbe kapaszkodik: És milyen alacsonyra tette a korlátot! Erre a harmadik: Ne panaszkodjatok, legalább a lift jár, már hallom a hangját! Néha az ember ilyen kesernyés dologgal tudja elmondani a véleményét egy adott korszakról.

¹⁰ Reile Géza (1918–1977) közigazgatási szakember, 1954–1960-ig Kiskunhalas, 1961–1973 között Kecskemét tanácselnöke.

¹¹ Janáky István (1901–1966) Ybl-díjas építész, számos kecskeméti középület tervezője.

– Pozsgay Imre, Romány Pál és Horváth István a kor meghatározó politikai döntéshozói voltak. Volt-e meghatározó szerepük abban, ami Kecskeméten történt, vagy Gajdócsi személyisége egymagában elég volt az intézmények létrejöttéhez?

– Romány Gajdócsival nagyon jól együtt tudott dolgozni, én akkor valahogy úgy jellemeztem őket, mint a Nixon–Kissinger kettőst. Az erőt, a hatalmat hozta Romány, az ötletet, a furfangot, az éleseszsűséget pedig Gajdócsi. Hadd mondjak el egy példát: Probstner Jancsi, aki ott lézengett Kecskeméten, mert a Reile áthívta, kapott egy blokkos, kétszobás lakást. A kórház klubjában csinált egy kiállítást, én azt megnéztem, beszéltem róla Gajdócsinak. Akkor ő felvetette, hogy Románnyal közösen, aki köztudottan nagyon elfoglalt ember volt, megszervez egy látogatást Probstnernél. Egy hét múlva Gajdócsi és Romány fölballagott Probstner lakásába, a harmadik emeletre. Megnézték a munkáit, ott voltak a tárgyain kitéve, adott nekik egyet-egyet ajándékba. Természetes dolog volt, hogy egy első titkár meg egy megyei elnök fölballag a harmadik emeletre. Szóval ezzel is jelezni szeretném, hogy a Gajdócsi akkor segíteni akart. Azt hiszem, akkor roppant meg igazán – pedig szegénynek már nem volt benne sok szerepe –, amikor Miskó¹² öngyilkos lett. Az egy nagyon szomorú dolog volt, de már egy másik történet.

– Ami itt történt Kecskeméten, az eredményezett egy nagyon különleges, unikális intézmény-együttest. Ebben volt valami előzetes koncepció, vagy véletlennek tekinthető, hogy éppen Probstner János és Pálffy Gusztáv kötött ki a városban? Véletlen-e, hogy éppen a zománcosok vagy a rajzfilmesek telepedtek meg Kecskeméten? Mennyire volt ez jól felépített és végiggondolt koncepció része, mennyire múlt az akkori döntéshozókon?

– Azt hiszem, hogy az egyik intézmény inspirálta a másikat. Erre jó példa lehet, hogy amikor megvalósult a Naiv Művészek Múzeuma, szinte törvényszerű volt, hogy előbb-utóbb oda kerüljön a Játékház is. Amikor új ének-zenei iskola épült, felmerülhetett a Kodály Intézet gondolata. Itt és Mihály¹³ kifejejtettem a sorból, amikor a fontos emberekről beszéltem. Ők Erdei Péterrel¹⁴ valóban gazdái voltak az intézetnek, a szó jó értelmében. Ahogy a játékháznál Kriston-Vízi József¹⁵, vagy ma Kalmár Ági és a Váci Mari.¹⁶ Szegények, bagó összegért mit dolgoznak össze! És folytathatnám még a sort.

Van Kuroszavának egy zseniális filmje, a Vihar kapujában. Négy különböző ember ugyanazt a történetet teljes hittel és átéléssel, de másként mondja el. Itt is ezt fogjátok tapasztalni. Mindenkinek van egy verziója arra, ami akkoriban történt. De ez így van jól. Feltehetően tényleg annyí változata van ennek a történetnek, ahányan ezt megéltük.

Az interjút Kriskó János készítette

12 Miskó István (1933–1989) országgyűlési képviselő, Tiszakécske Városi Jogú Nagyközségi Tanács VB elnöke haláláig.

13 Dr. Ittész Mihály (1938) zenepedagógus, a Kodály Intézet tanára az alapítástól, 1973-tól. 1980–2001 között az intézet igazgatóhelyettese.

14 Erdei Péter (1944) Liszt-díjas karnagy, érdemes művész, a Kodály Intézet igazgatója 1974–2008 között.

15 Dr. Kriston-Vízi József (1953) néprajzkutató, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely egykori vezetője, ma a Dombóvári Helytörténeti Múzeum vezetője.

16 Váci Mária játékszociológus, művelődésszervező, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely alapító munkatársa.